

Borgen i Sjørring

- historien om udgravningen, der blev væk

Anne-Louise Haack Olsen

Artiklen fortæller om Sjørring Vold - Thys største voldsted fra middelalderen - og om de udgravninger, der lige efter 2. verdenskrig blev iværksat af Nationalmuseet, kun for brat at blive stoppet igen.

Sjørring Vold er kendt af de fleste thyboer. Midt i landsdelen ligger den, placeret lige ved alfarvej med sin vældige midterbanke og de stejle volde, der nu er græsklædte og veltrimmede og omgives af høje, skyggefulde træer. Sjørring Vold er i dag et idyllisk sted, lige velegnet til sommerens gymnastikstævner og vinterens kælketure.

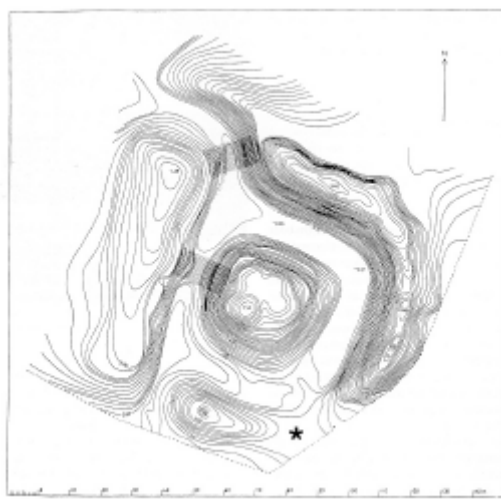

Kort over Sjørring Vold med omgivelser. Efter Antikvariske Studier, 1848. Voldstedet ligger ved den eneste passage mellem de to søer, Sjørring og Sperring sø, og vejforløbet, der fører her forbi, har i århundreder været en vigtig forbindelse mellem det sydlige og det nordlige Thy.

Kunne man gå tilbage til middelalderen, ville øjet møde et ganske anderledes syn. Borte er de store træer, i gravene står der vand, og færdselen til midterbanken går over høje træbroer i vest og nord. På toppen af banken står et trætårn med bevæbnede vagter, og nord for voldstedet, hvor i dag højskolen ligger, ses en stor gård med mange bygninger. Luften genlyder af menneskestemmer, kaglen fra høns, køers brølen og lyden af hestehove. Lugten er

stram, og det veltrimmede græs er vejet for bar jord, hvor fluerne letter fra kokasser og hestepærer.

Mod vest blinker den store Sjørring Sø, hvis vand løber ind og fylder voldgravene. Mod øst løber landevejen, som den stadig gør det, men den nuværende indgang med den fine, rødmaledede port er borte og hullet lukket. For at komme ind på midterbanken må man komme nordfra gennem gården og passere de to træbroer.

Sjørring Vold opmålt 1953. Efter Hans Stiesdal og Vilhelm LaCour: Danske Voldsteder fra Oldtid og Middelalder. Med raster er vist det sandsynlige forløb af de to broer, hvoraf der kun er fundet spor af broen mellem midterbanken og vestvolden. Stjernen viser den nuværende indgang.

Voldstedet er anlagt på enden af et næs ud mod søen, og kun mod nord og øst er der tale om egentlige volde. Højningerne mod vest og syd er resterne af næsset, som er „skåret“ ud, da man gravede voldgraven. I nordvest og sydvest stod graven i forbindelse med søen.

På den anden side af landevejen ligger den store granitkirke med de smukke søjleportaler, men uden det hvide tårn og våbenhuset.

Dette lille stemningsbillede bygger til en vis grad på konkret viden, men i lige så høj grad på formodninger og paralleller med andre fund, for den viden, vi i dag har om Sjørring Vold, står slet ikke i forhold til dens markante fremtoning. De undersøgelser, der har været foretaget, er først og fremmest opmålinger og beskrivelser, hvoraf de ældste stammer fra begyndelsen af forrige århundrede, men egentlige udgravninger er det meget småt med.

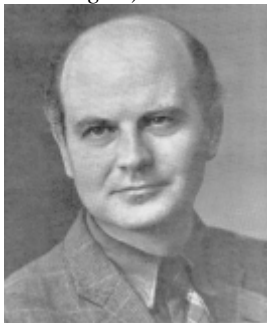
Udgravningen, der aldrig blev færdig

For lidt over 50 år siden iværksatte Nationalmuseet en større udgravning af voldstedet under ledelse af arkitekt C. G. Schultz, bl.a. kendt fra udgravningen af Aggersborg - den store ringborg fra vikingetiden. Udgravningen af Sjørring Vold, som foregik sideløbende med undersøgelsen af Aggersborg, led dog en krank skæbne og er et gret eksempel på, hvordan økonomiske og

landspolitiske hensyn fuldstændig fejede de videnskabelige argumenter af bordet.

Tidspunktet er midt i december 1945, kort efter afslutningen af 2. verdenskrig. For at afhjælpe den store arbejdsløshed har regeringen sat omfattende beskæftigelsesarbejder i værk, og på Sjørring Vold er en flok arbejdere i gang med skovl og trillebør, mens tøsneen daler ned. Koldt har det været, men udsigten til mad på bordet har nok hjulpet med til at holde humøret oppe.

En optimistisk arkitekt Schultz fortæller til en journalist fra Thisted Amts Tidende: „Formålet er egentlig at faa konstateret, om der virkelig har ligget en Træbygning, evt. et Taarn, paa Højen (dvs. midterbanken), og det er der allerede udmærkede Beviser paa, idet man flere Steder kan se paa Jordlagene, at der er gravet ned, sikkert for at faa Pæle anbragt. Ved Prøvegravninger vil vi forsøge at faa Klarhed over Træbygningens Konstruktion. Meget tyder paa, at den er magen til de Forsvarsværker, der er aftegnet paa Bajauxtapetet, som er fundet i Frankrig.”¹⁾

Arkitekt C. G. Schultz, Nationalmuseet, bl.a. kendt fra undersøgelsen af Aggersborg og af krypten under Vor Frue kirke i Århus.

Udsmykket bronzeplade med rester af guldbelægning. Engelsk arbejde omkring 800 e. Kr. Fremstillet som beslag til et relikvieskrin eller et bogbind. Fundet på vikingeboplads i Sjørring, Thy, hvor det har været anvendt som smykke.

Desuden har man gravet snit ind i den sydlige ende af voldene og fundet ud af, at de er „skåret” ud af det omliggende terræn, da man gravede voldgraven.

Sidst, men ikke mindst, vil man undersøge, om der er sandhed i den gamle overlevering, at der nord for Sjørring Vold „findis it styche jord, kaldis endnu po denne daugh S. Anderss kierchegaardt”, som den ærværdige pastor Janus Spendius skrev i 1638²⁾. Her har man - som en følge af besættelsen - fået et nyt spor at gå efter. Tyskerne, som en overgang boede i en barak ved volden, var nemlig ved at grave løbegrave stødt på skeletter, måske resterne af den gamle kirkegård.

Man havde en bevilling på 20.000 kr., og der var al mulig grund til at se resultaterne af udgravningen i møde med forventning. Det er imidlertid en frustreret og meget utilfreds arkitekt Schultz, der den 23. april 1946 igen taler med en journalist, denne gang fra Thisted Amtsavis. Som led i en

generel standsning af alle offentlige arbejder har Nationalmuseet fået besked på, øjeblikkeligt at standse udgravningen af Sjørring Vold til trods for, at arbejdet er i fuld gang og kun halvdelen af bevillingen er brugt.

Alle argumenter om, at man netop står for at skulle foretage de egentlige detailundersøgelser, der skal give resultaterne, preller af på myndighederne, og der er ikke andet for end øjeblikkeligt at gå i gang med at tildække de store snit, som møjsommeligt er gravet med håndkraft. Så stærkt skal det gå, at man må have 40 mand i arbejde for at nå det inden fristens udløb.

Helt resultatløst har arbejdet dog ikke været, og Schultz fortæller: „Vi har bl.a. konstateret, at Græstørv har været brugt til Midterbankens Beklædning og at Bankens Sider har været betydeligt stejlere end den nuværende. Saa har vi paa Indgangen til Midtbanken paa Vestsiden fundet tre Rækker ca. 10 Tommers tykke Egepæle, der har baaret Broen, som er gaaet fra „Vestvolden” til Midtbanken, men af Træbroen har vi ikke fundet definitive Spor; men dem skulde vi have gravet videre efter. Endelig har vi faaet lokaliseret Gravpladsen, den saakaldte Sct. Anders Kirkegaard, der bestaar af flere Rækker af Grave, der er beliggende i Haven i Nordsiden af Voldene. Det var egentlig de Løbegrave, Tyskerne havde gravet, der bragte de første Spor frem, og vi har saa fortsat og naaede til at lokalisere 6-7 Grave. Disse har alle vendt i Retningen ø.-v. Der er fundet Skaar, der endnu ikke er bestemt, men kan datere Gravpladsen. Skaarene fra denne Gravplads synes imidlertid ældre end selve Voldene. Undersøgelserne har saaledes ikke været spildt, men det var jo først nu vi skulde til at arbejde i Detailler.”³⁾

På journalistens spørgsmål, om man vil fortsætte undersøgelsen af Sjørring Vold, hvis der kommer bedre tider, svarer Schultz, at det tror han ikke. Selve jordarbejdet har ved Sjørring Vold vist sig at være så omfattende, at man nok vil give sig i kast med et mindre voldsted næste gang. Man forstår godt, at tanken om at grave de store snit op igen næsten ikke er til at bære!

Resultaterne

Nogen resultater kom der dog, som vil kunne danne baggrund for et fremtidigt arbejde med voldstedet. Først og fremmest blev der på midterbanken fundet spor efter nedgravninger, men hverken sten eller tegl, så

Peter Olsen, Sjørring, var dreng, da Nationalmuseet gravede i Sjørring Vold, og han husker godt udgravningerne. Han står her på stedet for et af udgravningsfeltene, i sydsiden af midterbanken.

formodningen om et træårn er sandsynligvis rigtig. Endvidere har man påvist stolperne fra en bro, som gik fra hovedbanken mod vestvolden, og måske kan det stadig lade sig gøre at finde træ, der kan anvendes til årringsdatering, hvilket er vores bedste chance til at få en datering af hele voldstedet.

¹ Artikel i Thisted Amts Tidende 14/12 1945. Denne og den følgende avisartikel er også anvendt ved omtalen af Sjørring Volde i værket Danske Voldsteder Fra Oldtid og Middelalder. Thisted Amt. 1957.

² Samlinger til Jydsk Topografi og Historie, 4, rk., bd. I p. 124.

³ Artikel i Thisted Amtsavis 23/4 1946.

Det kunne også påvises, at der har været anvendt græstørv til at beklæde midterbanken, antagelig for at opnå større stabilitet, og her er det interessant, at der i de senere år i Sjørrings sydøstlige udkant er fundet adskillige huse fra den tidlige middelalder, bygget af græstørv på en måde, der vidner om en højt udviklet teknik.⁴⁾ Græstørv var altså ikke bare en billig nødløsning, men et byggemateriale, man var fortrolig med. Det havde været spændende at se, om byggeteknikken med græstørv var den samme på voldene som ved tørvehusene.

Mindst lige så spændende havde det været at få mere at vide om den gravplads, Schultz fandt nord for volden. Ud fra bemærkningerne, at potteskårerne så ud til at være ældre end voldstedet, er det muligt, at vi har at gøre med en gravplads fra vikingetiden. Flere steder er der nemlig i området nord for volden, hvor nu Sjørrings „forretningsstrøg” ligger, fundet kulturlag og spor af huse fra denne tid.⁵⁾ En anden mulighed er, at der til den storgård, som volden må have været en del af, på et tidspunkt har hørt en kirke og en kirkegård. Det kan kun fremtidige udgravninger besvare.

Hvor gammelt er voldstedet?

Til at besvare dette spørgsmål kan vi i øjeblikket kun holde os til udseendet, da der ikke er fund, som kan datere anlægget. Denne type forsvarsværker med volde og grave, der omgiver en ret lille midterbanke, hvor der kun har været plads til et tårn, kender man ude omkring i Europa allerede i 1000-tallet. Et af de kendteste eksempler er

Sølvsmykke med et dyr omgivet af slyngråde. Datering: 1050-1150 e. Kr. Fundet i Sjørring, Thy, ved udgravning af en boplads fra slutningen af vikingetiden og tidlig middelalder.

borgen Dinant, som er afbildet på Bayeux-tapetet, der skildrer normannernes erobring af England i 1066. Billedtæppet er antagelig fremstillet ret få år efter at begivenhederne fandt sted.

Så gammel er borgen i Sjørring næppe, men det kan ikke udelukkes, at den er opført så tidligt som i 1100-tallet, måske som en kongelig borg. Dog maner det til forsigtighed, at en anden borg, Eriksvolde på Lolland, der var blevet anset for at stamme fra begyndelsen at 1100-tallet og muligvis opført af den senere kong Erik Emune,

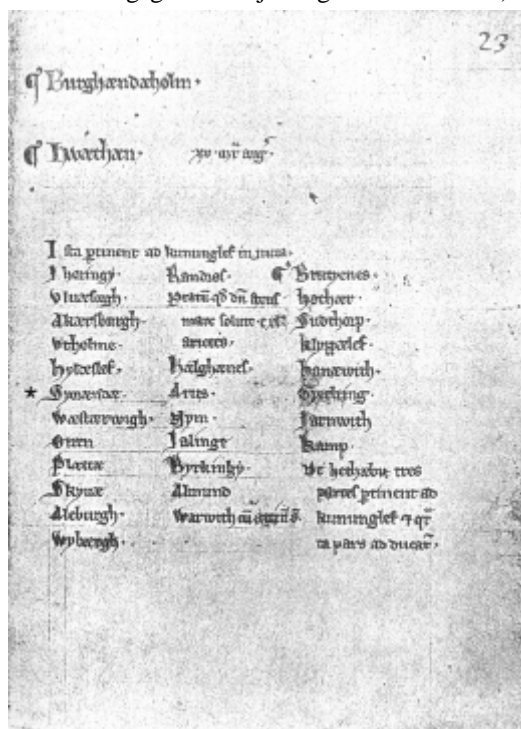
efter årringsdatering af træ fra borgen viste sig at være opført 200 år senere, i midten af 1300-tallet, under Erik Plovpenning.⁶⁾

Skriftlige kilder

Sjørring nævnes i 1231 i Kong Valdemars Jordebog, der bl.a. rummer en fortegnelse over kronens ejendomme rundt om i landet. Her nævnes også Hillerslev og Vestervig, men ingen af stederne står der noget om borge, selv om også Hillerslev kan opvise sit voldsted. Det er således ikke muligt ud fra skriftlige kilder at sige noget

konkret om Sjørring Voldes oprindelse, hvor gammelt anlægget er, eller hvem der har bygget det kongen eller en lokal stormand.

Sjørring nævnes også i den islandske Knytlingesaga, hvor det indgår i den dramatiske historie om Knud den Hellige, som på flugt fra de oprørske bønder i Vendsyssel, på vejen skulle have gjort ophold i kongsgården i Sjørring. Sagaen er imidlertid skrevet næsten 200 år efter, at begivenheden fandt sted, og en anden beretning, skrevet få år efter at Knud den Hellige var dræbt i Odense, nævner intet om, at han skulle have været i Sjørring. Historikerne har derfor valgt ikke at fæste lid til sagaen, og dermed forsvinder kongsgården i Sjørring ud af kilderne.⁷⁾

Side af „Kong Valdemars Jordebog”. Et håndskrift, der bl.a. rummer en liste fra 1231 over Kronens ejendomme rundt om i landet. Stjernen står ud for „Sjorrende” – Sjøens Ende, den gamle form af Sjørring. Ovenover og nedenunder ses henholdsvis „Hyldslef” (Hillerslev) og „Wæstæwvigh” (Vestervig). og 2 linjer over Hyldslef ses såmænd „Akærsburgh” (Aggersborg) – det er dog ikke ringborgen fra vikingetiden, der her er tale om.

Gården

Vi kan gå ud fra, at selve voldstedet kun har tjent som værn og tilflugtssted, når fjenden stod for døren. Den egentlige gård, om det så har været en kongsgård eller en stormandsgård, har ligget nord for voldstedet, hvor der tidligere lå en gård ved navn Brogård, der nu er afløst af Højskolen i Thy. Ved en udgravning i forbindelse med et nybyggeri på højskolen har Thisted Museum her fundet spor af et hus med buede vægge fra overgangen mellem vikingetid og middelalder. Huset kan dog også have forbindelse med den vikingetidsbebyggelse, der har ligget ved søbredden, og behøver ikke at have noget med borgen at gøre.⁸⁾

⁴⁾ Udgravningen har journalnr. THY 3471.

⁵⁾ Jour.nr. THY 2198.

⁶⁾ Karen Løkkegård Poulsen: Eriksvolde - et uafsluttet fæstningsværk. I Hikuin nr 19, 1981.

⁷⁾ Se f.eks. P. L. Hald: Sjørring Volde. I Historisk Aarvog for Thisted Amt, udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred. 1921.

⁸⁾ Jour.nr. THY 2198.

Våben i søen

En at grundene til, at Nationalmuseet netop valgte at foretage udgravninger i Sjørring Vold, var, at man her mange år tidligere havde fundet adskillige våben fra overgangen mellem vikingetid og middelalder, og også nogle fra en senere del af middelalderen. Det skete i 2. halvdel af 1800-tallet, først i forbindelse med udtørringen af Sjørring Sø omkring 1860 og nogle år senere i forbindelse med udtørringen af Sperring Sø, hvor man uddybede det lille vandløb, der løber syd om voldstedet, mellem de to søer.

Pælene fra den formentlige vikingetidsbro ved Sjørring Vold. Tegnet af J. B. Løffler i 1876. Bemærk manden, der står ved pælen i midten. Man ser fra voldstedet mod øst over mod Næstrupvej. I middelalderen har overgangen været en vejdemning af grus og sten.

Foruden våbnene fandt man 2 rækker store egepæle, der formentlig har båret en bro, hvor landevejen passerede vandløbet, lige ved voldstedets sydøsthjørne, hvor en kanal stadig løber under vejen. Nationalmuseets senere direktør, Sophus Müller, som foretog en udgravning på stedet, mente, at man hermed havde fundet adgangen til borgen, men fundet tolkes i dag som en regulær vejbro, der meget vel kan være ældre end borgen, muligvis fra vikingetiden. Alt tyder nemlig på, at den åbning i volden, hvor den nuværende indgang fra landevejen er placeret, skyldes at man i senere tid har gravet dele af volden bort her. Den oprindelige indgang til voldstedet er antagelig via en bro i nordvesthjørnet og derfra over den pælebro på vestsiden af midterbanken, som arkitekt Schultz fandt rester af i 1946. Dette er ganske afgjort også den klogeste placering ud fra et forsvarsmæssigt synspunkt.

Våbnene, der blev fundet på søens bund og i vandløbet, kan ikke med sikkerhed knyttes til borgen. De stammer som nævnt antagelig fra tiden før voldstedet blev bygget, men de viser, at dette sted har været af betydning langt tilbage i tiden, hvilket også må være baggrunden for, at voldstedet er opført netop her.

Runestenen

Et andet tegn på stedets betydning allerede i vikingetiden er den runesten, der er fundet i Sjørring, men som i dag står i Vang kirke. Stenen er antagelig rejst omkring år 1000, mens Svend Tveskæg var konge af Danmark. Indskriften fortæller, at „Åse satte denne sten efter sin ægtefælle Ømunde, som var Finulvs hirdmand.” Finulv må have været en stormand af betydning, siden han havde sine egne private soldater. Han - eller hans „førstemand” Ømunde - kan for så vidt godt have boet på den store gård, som sikkert allerede da har ligget i Sjørring, selv om voldstedet nok ikke var bygget endnu.

Bronzeplade ved afbildning af Guds Lam med korset. Fremstillet i sen nordisk vikingetid i 1000 e. Kr. Fundet i Sjørring, Thy, ved udgravning af en boplads fra slutningen af vikingetiden og tidlig middelalder.

Runestenen blev i 1700-tallet fundet „neden for Sjørring kirkegård”⁹), d.v.s. ikke langt fra den gamle landevej og broen. Neden for kirkegården lå tidligere en stor eng, som i 1848 netop hørte til Brogård, og hermed er vi tilbage, hvor vi begyndte: Ved Sjørring Vold, der heldigvis stadig ligger på sin plads ved den århundredgamle landevej,¹⁰) som en hilsen fra fortiden. Forhåbentlig vil den en dag afsløre nogle flere af sine hemmeligheder.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 9-18).

⁹ Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter, spalte 192. 1942.

¹⁰ Mogens Schou Jørgensen: Oldtidens veje i Danmark, p. 39. I: Braut. Nordiske vejhistoriske studier, red. Jens Vellev. 1996.